

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 727:069(497.472)

Prejeto: 17. 9. 2015

Verena Perko

doc. ddr., muzejska svetnica, Gorenjski muzej Kranj, Tomšičeva ulica 42, SI-4000 Kranj
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za arheologijo, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: verena.perko@siol.net

Muzej Krasa: med željami, potrebami sodobne družbe, teorijo in prakso

IZVLEČEK

Prispevek obravnava muzej Krasa kot ustanovo, ki bi jo morali zasnovati v skladu z družbenimi potrebami in upoštevajoč sodobna heritološka spoznanja. Sodobni muzej je medij, njegova temeljna funkcija je komunikacija in generiranje socialnih vezi. Posledično naloge muzeja niso več omejene na zbiranje, varovanje in raziskovanje muzejske zbirke, temveč se širijo na skrb za varovanje in ohranjanje dediščine v izvornem okolju kot kvalitete življenja. Kras predstavlja eno najbolj prepoznavnih in hkrati tudi najbolj okoljevarstveno občutljivih in kulturnopolitično izpostavljenih pokrajin. Muzealizacija dediščine v tradicionalnem modelu muzeja pomeni trganje izbranih predmetov iz izvornih kontekstov. Ti procesi v posameznih primerih posredno vodijo k nezaželenim učinkom v izvornem okolju in lahko izzvenijo kot negativno sporočilo lokalni javnosti. Avtorica zato išče rešitev v modelu ekomuzeja.

KLJUČNE BESEDE

Kras, kraška dediščina, muzej, muzealizacija, varovanje in ohranjanje kraške dediščine, lokalna skupnost, participativno upravljanje, inkluzija, ekomuzej, virtualni muzej, kibernetični muzej

ABSTRACT

MUSEUM OF KRAS REGION AND CONTEMPORARY SOCIETY: BETWEEN DESIRES AND NEEDS, THEORY AND PRACTICE

The article presents the Museum of Kras Region as an institution conceived in accordance with social needs and in consideration of the latest knowledge of heritage science. Contemporary museum is a medium whose fundamental task is communication and to generate social capital. Thus, the task of a museum is no longer merely to collect, protect and investigate museum collections, but to protect and conserve the heritage in its original environment as the quality of life. The Karst is one of the most recognisable as well as environmentally most sensitive landscapes subject to the greatest cultural and political diversity. Musealisation of heritage within the traditional museum model implies extracting selected objects from their original contexts. In some cases, these processes may indirectly lead to unfavourable consequences for the original environment and convey a negative message to the local community. The authoress therefore seeks a solution in the ecomuseum model.

KEY WORDS

Kras, karst heritage, museum, musealisation, protection and conservation of karst heritage, local community, participatory management, inclusion, eco-museum, virtual museum, cyber museum

Slovenski Kras predstavlja zaradi svojih naravnih in kulturnih značilnosti eno najbolj prepoznavnih in hkrati tudi najbolj okoljevarstveno občutljivih in kulturnopolitično izpostavljenih pokrajin. Je geografska celota, presekana z državno, politično, etnično, jezikovno in kulturno ločnico.¹ Je izrazito biodiverzitetno okolje z bogato in prepletano, multikulturno dediščino.² Njena vrednost je neprecenljivega pomena za lokalno identiteto, izobraževanje in trženje.³ Vendar Kras močno ogrožajo obsežne pozidave, turizem in industrija, a tudi neuspešno varovanje z enostranskimi posegi, ki vse premalo upoštevajo potrebe sodobne družbe in želje lokalnih skupnosti.

Že dolga desetletja smo priča najrazličnejšim pobudam za zaščito Krasa pred uničujočimi posegi in ohranitev krhke kraške dediščine. Naj omenimo samo številne predloge za vpis na Unescov seznam ali pa danes že malce pozabljene poskuse, da bi zgradili muzej krasa na Planinskem polju, kasneje pa kar v deviškem naročju Rakovega Škocjana.⁴ Pri vseh teh prizadevanjih se je slej ko prej pokazalo, da nimajo realne osnove. Medtem ko pobudniki Unescovih vpisov napačno predvidevajo, da bi že sama uvrstitve Krasa na Unescov seznam prinesla varovanje dediščine, pa so raziskave javnosti pokazale, da tematskega muzeja s splošnim prikazom kraških geografskih in drugih naravoslovnih pojavov ljudje ne potrebujejo in si ga niti ne želijo. Potrebe lokalnih skupnosti in pričakovanja javnosti se nanašajo na celostno obravnavo dediščine na Krasu, pri čemer želijo domačini tudi dejavno sodelovati.⁵ Zato je bilo že večkrat zastavljeno vprašanje, ali bi nov muzej pripomogel k ohranjanju kraške dediščine, in če je odgovor pritrdilen, kakšen naj bi ta muzej bil in kje naj bi ga postavili. Pri iskanju uresničljivega in učinkovitega načina ohranjanja dediščine, ki naj bi ustrezal potrebam sodobne družbe, je nujno treba upoštevati teoretične podlage, ki omogočajo razumeti družbeno vlogo kulturne dediščine in muzejev kot dediščinske ustanove.

Dediščina smo ljudje

Odgovor na vprašanje, kaj je dediščina, ni niti malo enoznačen, kaj šele enostaven. Dediščino bi najlažje opredelili kot kompleksen družbeni proces in kot izrazito konfliktno področje, ker proces inherentno vključuje številne deležnike. Za dediščino

so največkrat prepoznani redko ohranjeni ostanki iz preteklosti, ki so dokumentarne in/ali spominske vrednosti in so bili podediščeni zaradi svoje (tehno-loške) zastarelости ter veljajo za dokument časa. Izjemno obsežna je dediščina, ki si je priborila status zaradi svoje estetske vrednosti, mnogokrat pa je nekaj razglašeno za dediščino zaradi asociativnosti ali povezave z določenimi osebami, pomembnimi dogodki in kraji.⁶

Z ozirom na znanstvene discipline in njihove vire preučevanja dediščino še vedno ločujemo na kulturno in naravno, premično in nepremično, snovno in nesnovno.⁷ Hkrati je tako ločevanje resna ovira za njeno uspešno varovanje, saj je znano, da naravno okolje pogojuje način človekovega življenja, narekuje oblačilno in bivalno kulturo in močno obarva duhovnost in umetniško ustvarjanje. Obenem tudi človek nenehno prilagaja okolje svojim potrebam in ga izkorišča, uporablja za preživljanje, ga preučuje in posnema. Ni pretirana trditev, da bi tudi narave, take kot jo poznamo danes, ne bilo brez človeka. Kakršnakoli bi že bila, je brez človeka ne bi nihče raziskoval, se ji čudil in jo posnemal ter jo, žal, tudi brezobzirno uničeval. Ta spoznanja so pripeljala do holističnega dediščinskega koncepta, ki dediščino obravnava kot neločljivo celoto duhovnega, kulturnega in sonaravnega človekovega delovanja v okolju. To je tudi vzrok, da sodobne razprave govorijo o dediščini celostno in le v specifičnih primerih eksplicitno navajajo posamezno zvrst z ozirom na znanstvene discipline.

Še nedavno tega so dediščino poenostavljeno razlagali kot materialno ostalino preteklosti, katere vrednost je v njej sami. V zadnjih desetletjih prevladuje konstruktivistični pogled, ki dediščino definira kot družbeni dogovor, konstrukt, pri katerem imajo odločilni pomen kriteriji in vrednote sodobne družbe.⁸ Dediščina je torej tisto, kar neka družba prepozna kot vredno ohranjanja in varovanja za prihodnje rodove, pri čemer odločilno vplivajo zgodovinske, socialne in politične okoliščine.⁹

V nasprotju z nekdanjim pojmovanjem dediščine, kjer je bila vsa pozornost namenjena materialnim ostalinam, se je pod globalnimi vplivi pozornost obrnila v prid nesnovnemu dediščinskemu vidiku, k ideji o pomembnosti materialnih ostankov. Dediščina torej ni le nekaj, kar se je ohranilo iz preteklosti, temveč je simbolni in ideološki konstrukt sedanjosti, ki vpliva na prihodnost. Kot dediščina obveljajo ostanki preteklosti, ki dobijo simboličen pomen zaradi izbora, organizacije in interpretacije, in posledično postanejo nosilci verskih, posvetnih, kolektivnih ali individualnih idej in vrednot. Proces »podediščinjenja« ostalin je dejanje sedanjosti, ki poteka na podlagi

¹ Gams, *Kras*.

² Perko, *Muzeologija*, str. 271–317 in tam citirana literatura.

³ Sodobni turizem je ena pomembnejših in najhitreje razvijajočih se gospodarskih dejavnosti. Statistike omenjajo kar okoli sedem milijard popotnikov, ki pripomorejo skoraj k eni desetini svetovnega bruto domačega proizvoda. Obiskovanje kulturnih znamenitosti je postalo del kakovosti življenja in pomemben vidik izobraževanja ter preživljanja prostega časa. Nekoč značilno masovnost izpodriva zanimanje za regionalno obarvane kraje in njihovo dediščino (Perko, *Archaeology*).

⁴ Perko, *Muzeologija*, str. 255 in tam navedeni viri.

⁵ Prav tam, str. 301–317.

⁶ Ashworth, Howard, *European Heritage*, str. 21–22; Plestenjak, *Vpliv politike*, str. 17.

⁷ ŽVKDS-1 2008, 1. člen, 3. točka.

⁸ Ashworth et al., *Pluralising past*, str. 2.

⁹ Anico, Peralta, *Heritage and Identity*, str. 63.

Kal v bližini Volčjega gradu (foto: V. Benedik, arhiv Zavoda Krasen Kras).

vrednot sodobnega časa in družbe, v kateri se proces odvija. Družbene in osebne vrednote pa se skozi čas in prostor spreminjajo in v skladu z njimi tudi tisto, kar je prepoznano kot dediščina.¹⁰ Posledično nekatere »dediščine« v očeh družbe sčasoma izgubijo svoj status, drugim pa vrednost naraste ali pa so prepoznane nove.

Iz konstruktivističnega stališča in v skladu s holiističnim konceptom izhajajo, da nobene dediščine, tudi če je z vidika znanosti še tako pomembna, ni mogoče uspešno varovati in ohranjati, če jo ljudje ne dojema-jo kot vrednoto svojega lastnega okolja.¹¹

Muzej, srce skupnosti

Najpomembnejše spremembe na področju dediščinske teorije in prakse so nastale pod vplivom migracijskih, ekonomskih in tehnoloških vplivov. Razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije in splošna raba interneta sta omogočila dostopnost do množice podatkov, kar je pripeljalo do spremembe življenjskih navad in načina razmišljanja javnosti. Temu so sledile radikalne spremembe na področju muzejev in njihovega družbenega poslanstva. Javnost danes samoumevno pričakuje splošno dostopnost do muzejskega gradiva in do interpretiranih podatkov v zvezi z njim. Pričakuje tudi transparentnost dediščinskih postopkov, splošno dostopnost do znanstvenih izsledkov ter vključevanje v procese dediščinjenja. Splošna raba računalnikov je v muzeje prinesla vsesplošno povezovanje raznorodnih podatkov, slike, zvoka, risbe, 3D zapisov, njihovo hitro in zanesljivejšo obdelavo in tekočo komuniciranje z javnostjo. To je omogočilo, da dediščino uživa veliko več ljudi, kot jih je kdaj koli zašlo v muzeje, marsikdo je tudi obiskal muzej zaradi internetnih ponudb. Muzej je postal

medij. Njegova najpomembnejša funkcija je ustvarjanje in oblikovanje kulturnih informacij na podlagi muzejskega in drugega dediščinskega gradiva in njihova komunikacija v okolju. Ena najpomembnejših nalog sodobnega muzeja je postalo ozaveščanje javnosti o pomenu varovanja in ohranjanja dediščine v izvirnem okolju kot kvalitete življenja sodobne fragmentarizirane in razkoreninjene družbe.¹² Družbene spremembe potekajo večplastno. Na področju dediščinjenja se zrcalijo kot naraščanje vloge civilne družbe in aktivno vključevanje javnosti v dediščinske procese, posebej lokalnih javnosti, s tem vzporedno pa potekajo tudi notranja prestrukturiranja dediščinskih ustanov. Posebej aktualna je vloga javnosti pri interpretaciji dediščine, ker omogoča upoštevanje alternativnih pogledov in omogoča družbeno in prostorsko implementacijo dediščinskih vsebin. Javnost ima odločilno vlogo pri nastajanju kolektivnega spomina.

Sodobna družba pričakuje od muzejev, da prevzamejo družbeno aktivno vlogo, kajti muzeji postajajo kot mediji varuhi kolektivnega spomina, s tem pa tudi zavezniki in zagovorniki javnosti. Inkluzija omogoča javnosti, da postane aktivni opazovalec, kritik in oblikovalec dediščinskih, in posredno s tem, tudi družbenih procesov. Kompleksen družbeni proces je nekdanjega brezimnega in brezpravnega muzejskega obiskovalca, »potrošnika kulturnih dobrin«, spremenil v aktivnega deležnika in njegovo vlogo razširil na širše okolje izven muzejev.¹³

Javnosti so postale moč sodobnih muzejev. S pomočjo muzejskih dejavnosti, namenjenih ranljivim in slabo integriranim skupinam, se v okolju tkejo nove družbene in kulturne vezi, brišejo se etnične in socialne meje in sprožajo se nevidni procesi demokra-

¹⁰ Prats, *Heritage*, str. 79; Plestenjak, *Vpliv politike*, str. 18.

¹¹ Šola, *Eseji*, str. 200.

¹² Maroević, *Towards*, in tam citirana literatura; Šola, *The Museum Definition*, in tam citirana literatura.

¹³ Davis, *Ecomuseums, a Sense of Place*, str. 37.

tizacije.¹⁴ Vendar se te spremembe lahko zgodijo šele takrat, ko muzeji prenehajo biti elitistična, vase zaprta znanstvena ustanova in postavijo v središče svojega delovanja potrebe okolja.¹⁵

Naloge muzejev se spreminjajo v skladu s potrebami sodobne družbe, muzeji pa se nanje odzivajo z veliko zamudo in neredko vztrajajo v svoji družbeno pasivni vlogi, vse dokler jih zaostrene razmere ne prisilijo v spremembe. Zdi se, da se podobno dogaja tudi pri nas. Vzroki za to so v tradicionalizmu in konservatizmu muzejskih služb, delno pa tudi v njihovi samozadostnosti kot posledici nepoznavanja sodobnih dediščinskih teorij in družbenih potreb okolja. Rezultat družbene neodzivnosti muzejev je neosveščena, amorfna javnost, masa, ki ne nudi odpora surovemu prodoru kapitala in posledičnemu uničevanju dediščine v izvornem okolju.¹⁶

Z ozirom na to, da se od sodobnega muzeja pričakuje aktivno družbeno vlogo, kritično distanco do znanosti in družbenih dogajanj, je razumljivo, da nedemokratske družbe (ali demokratične na deklarativni ravni) financirajo tradicionalno muzejsko doktrino. V resnici raje podpirajo neučinkovito in izjemno drago dediščinsko službo, kot da bi podprli koncepte odprte družbe, kjer muzeji opremljajo javnost s pomembnimi družbenimi in okoljskimi znanji ter pomenijo prepoznavno kohezivno silo.

Z vzdrževanjem dediščinskih služb, ki ne ustrezajo potrebam sodobne družbe, temveč vztrajajo v elitistični drži psevdoznanstvenih, governmentalnih ustanov, so doseženi mnogi stranski učinki. Na eni strani javnost doživlja nemoč strokovnih dediščinskih služb, kar površno prenaša na dojetanje dediščine kot odvečen strošek in nesmiselno družbeno breme. Taka družba doživlja dediščino odtujeno in sovražno, jo zanemarja in se ne zoperstavlja njenemu pospešenemu uničevanju. Stroka in javnost se doživljata kot nasprotnika, namesto da bi postala zaveznika v družbenih procesih, ki omogočajo dediščini prevzemati vlogo temeljnega narodovega duhovnega, identitetnega, socialnega, gospodarskega in razvojnega kapitala.

Teoretiki s področja dediščine opozarjajo, da so taki pojavi ne le kratkovidni in nerazumni, temveč predvsem družbeno rušilni.¹⁷ Kot odgovor na podobne turbulentne razmere in neodzivnost tradicionalnih muzejev na družbene potrebe so se že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pojavili ekomuzeji. Zelo kmalu so bili prepoznani kot učinkovita oblika varovanja dediščine v izvornem okolju. Model se je razširil po vsem svetu.¹⁸

Slovinci slabo poznamo ekomuzeje.¹⁹ Vzroki ležijo v pomanjkljivem teoretičnem znanju kot posledici zanemarjanja sistematičnega institucionalnega muzeološkega izobraževanja. Zaradi predpone *eko* jih zmotno razumemo kot ustanove, ki so namenjene ekologiji in ohranjanju okolja. Ekomuzej je model holistično zasnovane dediščinske ustanove. Najlažje bi ga označili kot interpretacijo prostora. Delovanje ekomuzeja običajno ni omejeno na neko določeno stavbo ali celo na sam muzej. Je integralna celota mnogih dediščinskih točk, razpršenih v skupnem prostoru, ki ga določajo način življenja tamkajšnjih skupnosti, njihova kultura ali tradicija. Ekomuzej se ne omejuje na materialno kulturo, vključuje navade, izročilo, družbene strukture in vezi, znanja in tehnologije, ki jih poznajo in/ali so jih je nekoč uporabljali ljudje iz okoliške skupnosti. Enako pomembna sta geologija in ekologija, kajti koncept ekomuzeja je zasnovan na celoti narave in pokrajine s prebivalstvom. Meje ekomuzeja in resnične sveta so prepletene in zabrisane.²⁰

Po utemeljitelju H. Varinu določajo ekomuzej štiri osnovne značilnosti.²¹ Je zbirka podatkov o okolju, vključuje izročilo in ga širi na vsa dediščinska področja, služi sedANJI in prihodnji družbi za čim kakovostnejše ohranjanje lokalne in regionalne identitete. Je buden in kritičen opazovalec kulturnih, naravnih, družbenopolitičnih, gospodarskih in drugih sprememb, ki jih prinaša moderni razvoj. Ekomuzej družbi (lokalni skupnosti) pomaga premoščati spremembe in preprečuje katastrofalne posledice. Omogoča preživetje ne le posameznih fenomenov ali ločenih dediščinskih entitet, temveč celotnih kulturnih kontekstov. Skrbi za ohranjanje tradicionalnih običajev ter temeljnih vrednot v izvorni skupnosti.

Ekomuzej je žarišče skupnosti, vzpodbuja dialog in aktivira delovanje skupnosti s kreativnimi dejavnostmi. Ljudi v skupnostih usposablja, da se na spremembe odzovejo pravočasno, na svojo pobudo in na sebi lasten način, ki upošteva življenjske in moralne standarde skupnosti.²²

Ekomuzej oblikuje in izvaja prireditve, ki omogočajo skupnosti prepoznavati in pokazati njene lastne kulturne, okoljske, gospodarske in druge vrednote ter na njih utemeljevati njen lasten razvoj. Ekomuzeji služijo v prvi vrsti lokalni skupnosti, da se ob javni udeležbi pri procesih dediščinjenja zave svojih kapacitet in dediščinskega kapitala z namenom, da prepozna svoje lastne zmogljivosti in vrednote ter izoblikuje lastno vizijo razvoja.²³

¹⁴ Alexander, *Museums*, str. 221.

¹⁵ Sandell, *Museums*; Šola, *Eseji*, str. 200, sl. 7; Šola, *The Museum Definition*, in tam citirana literatura.

¹⁶ Perko, *Muzeologija*, str. 215–219.

¹⁷ Šola, *Eseji*.

¹⁸ Davis, *Ecomuseums and sustainability*, in tam navedeni viri.

¹⁹ Ko sem v skupini strokovnjakov na Ministrstvu za kulturo predlagala ekomuzej kot obliko uspešne zaščite piranske in strunjske solinarske dediščine, je ministrica predlog odločno prečrtala, četudi ni še nikoli imela priložnosti seznaniti se z bistvom ekomuzeja.

²⁰ Davis, *Ecomuseums*.

²¹ Varine, *Rethinking*; Šola, *Eseji*, str. 113; Mensch, *Annotating*.

²² Varin, *Rethinking*, str. 35.

²³ Perko, *Muzeologija*, str. 263.

Še danes mogočni ostanki subozidnega nasipa na Debeli griži, ki je nekoč varoval prazgodovinsko naselje nad Volčjim gradom (foto: V. Benedik, arhiv Zavoda Krasen Kras).

Prednost ekomuzeja je v njegovi konstruktivni vlogi, ki jo ima za skupnost kot nosilno silo pripadajoče dediščine.²⁴ Notranja moč ekomuzeja leži v predvidevanju družbenih sprememb ter odzivanju nanje s spremenjeno strategijo delovanja skupnosti, kar je bistvena lastnost kibernetike in zaradi česar ga T. Šola imenuje *kibernetični muzej*.²⁵

Ekomuzej je uspešen model oživljanja predelov, kjer so se mladi ljudje že dalj časa odseljevali in so domačini izgubljali upanje v prihodnost. Model ni obvezujoč, ima pa daljnosežen vpliv na kvaliteto življenja neke skupnosti in posledično omogoča uspešno, celostno varovanje in ohranjanje dediščine v živem okolju.

Na Krasu je krasno, nikoli prezgodaj, nikoli prekasno (Marko Kravos)

Matični Kras in Notranjska premoreta več prepoznavnih dediščinskih jeder in elitno znanstveno ustanovo *Inštitut za raziskovanje krasa v Postojni*.²⁶

Prvo večje dediščinsko središče je *Park Škocjanske jame* pri Divači, ki je od leta 1986 na Unescovem seznamu svetovne naravne dediščine, od leta 1999 je uvrščen tudi med mokrišča svetovnega pomena. Park organizira številne prireditve in razstave s pretežno naravoslovnimi in na kraške teme ubranimi vsebinami, vključuje naravoslovno in etnografsko zbirko, zbirko mineralov, rastlinstva in živalstva ter arheološko razstavo. Povezan je tudi z Vremsko dolino in tamkajšnjo bogato dediščino mlinov in žag.

Drugo središče z velikim dediščinskim potencialom je Kobilarna Lipica s Černigojevo galerijo in

Muzejem lipicanca Lipikum, z jamo Vilenico in Divaško jamo v bližini ter Muzejem slovenskih filmskih igralcev v Divači. Le nekaj kilometrov stran je v Lokvi nastala zasebna vojaška zbirka, vas pa slovi po izjemni srednjeveški arhitekturi in sušilnici pršuta. V bližini je speljana naravoslovno-zgodovinska učna pot v Hrpeljah ter Ludvikova učna pot med Sežano in Lipico. Sežana ima prelep botanični vrt z zbirko kraških starin, pa rojstno hiša Srečka Kosovela in nedaleč stran pesnikovo spominsko sobo v Tomaju. V vasi Pliskovica skupnost že deluje po načelih ekomuzeja. Skrbi za ohranjanje navad, tradicije in tamkajšnje arhitekturne in prostorske dediščine.

Tretje močno dediščinsko središče je Štanjel z impozantno lego na griču in edinstveno arhitekturo s kraško muzejsko hišo in stalno zbirko slik in grafik Lojzeta Spacala. Štanjel in Kobdilj postavlja dediščina arhitekta in urbanista Maksa Fabianija na zemljevid svetovne dediščine. Štanjel gosti tudi priznane mednarodno likovno delavnico ESPRIMA, v bližini leži brestoviška Grofova jama, v Volčjem gradu je slovita prazgodovinska naselbina Debeli griža, v Kobjeglavi ogleda vredna pršutarna, v neposredni okolici ležijo vasi Avber, Kobjeglava, Sveto, Voglje in Vrhovlje, ki so po ohranjeni ruralni zasnovi, arhitekturnih in kulturnih spomenikih ter še živem izročilu prave zakladnice kraške dediščine.

Četrto središče je Pivka z vojaškim muzejem in parkom ter pokrajino, posejano s strateškimi točkami, bunkerji in podzemnimi zaklonišči iz druge svetovne vojne ter s poznejšimi vojaškimi sistemi jugoslovanske vojske. Na Premu je Kettejeva spominska soba, v bližini so Novakova kmetija z zbirko etnografskih starin, Hodnikov mlin, v Harijah zbirka nekdanje pošte. V okolici s številnimi kraškimi pojavi ležita Petelinjsko in Palško jezero, kjer skuša zaživeti ekomuzej.

Peto središče predstavlja Postojna s tamkajšnjim

²⁴ Varine (<http://www.interactions-online.com/>) (dostop 1. 2. 2009).

²⁵ Šola, *Eseji*, str. 161.

²⁶ Perko, *Muzeologija*, str. 286.

Inštitutom za raziskovanje krasa in znamenito Postojnsko jamo. Inštitut, ustanovljen leta 1947 pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, je izdajatelj ugledne znanstvene revije *Acta carsologica* in je že zelo dolgo v svetu poznan po elitnih znanstvenih prireditvah in poletnih krasoslovskih šolah. Inštitut je partner številnih uglednih izobraževalnih in raziskovalnih ustanov po svetu. Postojnska jama z 20 kilometrskim sistemom podzemnih rogov je skupaj z vivarijem in muzejsko zbirko najpomembnejša kraška turistična znamenitost. Postojno bogati Notranjski muzej s kraško zbirko, v bližini je Predjamski grad z izjemnim okoljem z Betalovim spodmolom in manj znano, čarobno Planinsko jamo.

Zaradi izjemnih, svetovno znanih naravnih kraških znamenitosti sodijo h kraškimi dediščinskimi središčem tudi Cerknica in Planina s presihajočima jezeroma, požiralniki in slikovito kulturno krajino ter z vso ostalo dediščino, kot je npr. cerkniški karneval.²⁷

Že kratek, površinski prikaz dediščinskih kapacitet Krasa pokaže, da že deluje sedem prepoznavnih središč, ki bolj ali manj uspešno opravljajo naloge zbiranja, preučevanja, varovanja in predstavljanja kraške naravne in kulturne dediščine. Iz analize stanja sta razvidna slab tržni nastop in dokajšnja neučinkovitost dediščinskih ustanov (z izjemo Parka Škocjanske jame in Postojnske jame), kar povzroča med domačini nezadovoljstvo in slabi regionalno identiteto. Slaba povezanost ustanov z lokalnimi skupnostmi povzroča odtujevanje dediščine domačinom. Izključevanje javnosti iz heritoloških procesov onemogoča pretoke znanj, vodi k enostranski interpretaciji, kar spremlja ugašanje kolektivnega spomina in krnjenje kulturne identitete. Posredno se kažejo posledice v pomanjkanju čuta pripadnosti, zanemarjanju in brezbriznem uničevanju dediščine v izvornem okolju. »Umiranje« izvornih dediščinskih kontekstov pa običajno pospremlja kontradiktorno eksponentno naraščanje želja po ustanavljanju muzejev.²⁸

Teoretično védenje kaže, da z ustanovitvijo muzeja s še tako sodobno zgradbo in opremo ni moč zavreti uničevanja izjemno krhke, raznolike in razpršene kraške dediščine v izvornem okolju. Nasprotno, če bi muzejsko stavbo poleg vsega zgradili v nedotaknjeni naravi, kot je bila to želja snovalcev kraškega muzeja v Rakovem Škocjanu, bi s posegom na zaščiteno območje muzej dajal skrajno negativen dediščinski zgled.²⁹ Vprašljiva bi bila tudi oprema novega muzeja z eksponati. Ponje bi predvidoma morali v izvorno (naravno ali kulturno) okolje in, se razume, z dejanjem bi osiromašili ali celo uničili primarne dediščinske kontekste. Tudi to bi bilo zelo močno negativno simbolno sporočilo muzeja javnosti.

Drugi, zelo tehtni pomislek se odpira ob gradnji

Netresk je bil nekoč nepogresljiv na kraških dvoriščih in subozidih, saj naj bi odvrčal udar strele. Uporabljali so ga tudi v ljudskem zdravilstvu za zdravljenje ušesnih vnetij in trdovratnih bolečin (foto: V. Benedik, arhiv Zavoda Krasen Kras).

muzeja za potrebe turizma glede vključevanja lokalnih skupnosti in domače javnosti. Javna razprava ob razgrnitvi projekta Evropski muzej krasa in izvedena raziskava javnosti sta vsaj delno razkrila pričakovanja lokalnih javnosti.³⁰ Pokazalo se je, da domačini od muzeja pričakujejo interdisciplinarnost in kompleksnost prikaza Krasa in ne zgolj kraških geografskih značilnosti. Hkrati tudi upravičeno pričakujejo, da bo ustanova aktivno vključevala lokalne skupnosti v interpretacijo kraške dediščine in se povezovala s tamkajšnjimi izobraževalnimi in kulturnimi ustanovami.

Vprašalnik je pokazal, da si javnost želi muzej Krasa, ki bi prikazoval življenje človeka v naravnih, kulturnih in zgodovinskih kontekstih, in ne ustanove, namenjene splošnemu prikazu kraških geoloških in geografskih značilnosti. Te lahko prikazuje katerikoli muzej na koščku sveta s kraškimi značilnostmi. Muzej Krasa naj bi med drugim upošteval tudi konvivalna in alternativna znanja ter ljudska védenja.³¹ Temeljlil naj bi na osebnih zgodbah. Muzej naj bi združeval celoten Kras ne glede na državne, etnične, jezikovne in kulturne meje. Večina vprašanih je zavrnila novogradnjo muzejske stavbe in predlagala adaptacijo stare ter priporočila rabo sodobne infor-

²⁷ Perko, *Muzeologija*, str. 286–294 in tam navedeni viri.

²⁸ Merriman, *Public Archaeology*; Šola, *Eseji*.

²⁹ Perko, *Muzeologija*, str. 295.

³⁰ Prav tam, str. 301–317 in tam navedena literatura.

³¹ Perko, *Muzeji*, in tam navedena literatura.

macijsko-komunikacijske tehnologije pri večstranski muzejski interpretaciji in prezentaciji Krasa.³²

Zaključek: še en muzej, kakršnega si niste želeli?

Na podlagi raziskav je postalo jasno, da je treba iskati rešitev za novi muzej Krasa med oblikami sodobnih muzejev, ki temeljijo na inkluziji, pospešujejo participativnost in se aktualno odzivajo na družbene spremembe. Na podlagi teoretičnih spoznanj bi zahtevam kraške dediščine, potrebam javnosti – in ne navsezadnje ekonomskim danostim kriznih časov najbolj ustrežal model ekomuzeja. Zasnovan je na partnerstvu z lokalnim prebivalstvom in je konceptualno naravnano v spremljanje družbenih in okoljskih sprememb ter se na njih sprotno odziva. Ekomuzej je unikatna, holistično zasnovana dediščinska ustanova, ki varuje dediščino v izvornem področju z namenom omogočiti razvoj na podlagi tradicionalnih vrednot in znanj lokalnega prebivalstva, ne da bi pri tem ogrožali naravno okolje.³³ Je zelo razširjena oblika muzejev v svetu in kot kažejo terenske raziskave, tudi na Krasu po podobnih principih že deluje nekaj skupnosti, npr. v vasi Pliskovica in na območju Petelinjskih jezer.³⁴

V primeru Krasa in tamkajšnje raznovrstne kulturne in izjemno krhke naravne dediščine ne bi mogla opraviti svojega poslanstva ena sama ustanova, temveč več lokalno zasnovanih ekomuzejev, ki bi povezali že delujoče kulturne ustanove v trdno in učinkovito dediščinsko mrežo s povezavami tudi onkraj mej.

In čisto na koncu še vprašanje, kdaj bo napočil čas za pravi slovenski ekomuzej? Dokler dediščinski strokovnjaki, arheologi, zgodovinarji, umetnostni zgodovinarji, etnologi, geografi in drugi strokovnjaki s področij primarnih muzejskih strok ne bodo osvojili holističnega koncepta in razumeli družbene vloge dediščine in muzejev, ni pravega upanja za ekomuzej. Dobili pa bomo še marsikatero zbirko ali celo ustanovo, posvečeno Krasu in kraškim pojavom, za katero pa je zelo malo verjetno, da bi med svoje naloge prištevala ohranjanje kraške dediščine v izvornem okolju in se posvečala potrebam tamkajšnjih lokalnih skupnosti. Tradicionalni muzeji so pač zavezani ustaljeni dediščinski doktrini in prejkone ostajajo zvesti diktatu znanstvenih paradigem. Domnevamo lahko, da bo še naprej njihova glavna skrb posvečena zbirkam in znanstvenim raziskavam. Razstave bodo še naprej prikazovale predvsem znanstvena spoznanja in bodo ostale zveste znanstveno interpretirani podobi preteklosti. S slednjim načeloma ni nič narobe, narobe pa je, če muzej kot temeljna dediščinska ustanova igno-

rira potrebe sodobne družbe. Da o lokalnih skupnostih niti ne govorimo. Na ta način bodo drastično uničevanja dediščine v izvornih okoljih, izginjanja tradicije, ekonomske in identitetne potrebe lokalnih javnosti, vprašanja demokratizacije in druge novotarije še naprej ostajale pred muzejskimi epistemološkimi vrati. Z ozirom na to, da je naša država voljna podpirati muzeje, ki se niso sposobni odzivati na probleme sodobne družbe in se tudi muzealci kaj malo zmenijo za širše družbene naloge okolja, bi se bilo dobro vprašati, komu to stanje najbolj ustreza.

LITERATURA

- Alexander, P. Edward: *Museums in Motion. An Introduction to the History and Functions of Museums*. London, New Delhi: Walnut Creek, 1996.
- Anico, Marta in Elsa Peralta (ur.): *Heritage and Identity. Engagement and Demission in the Contemporary World*. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2009.
- Ashworth, John G. in Peter Howard: *European Heritage Planning and Management*. Exeter: Portland, 1999.
- Ashworth, John G. in Brian Graham in John E. Tunbridge: *Pluralising Pasts. Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*. London, Ann Arbor: Pluto Press, 2007.
- Davis, Peter: *Ecomuseums, a Sense of Place*. London, New York: Leicester University Press, 1999.
- Davis, Peter: Ecomuseums and sustainability in Italy, Japan and China. Concept adaptation through implementation. *Museum Revolutions: How Museums Change and are Changed* (ur. S. Knell, S. MacLeod, Sh. Watson). London, New York: Routledge, 2007, str. 198–214.
- Gams, Ivan: *Kras v Sloveniji v prostoru in času*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2003.
- Maroević, Ivo: Towards the New Definition of Museum. *What is a museum?* (ur. A. Davis, F. Mairesse in A. Desvallées). München: Verlag Dr. C. Mueller-Straten, 2010, str. 140–149.
- Mensch, Peter: Annotating the environment. Heritage and new technologies. *Nordisk Museologi*, 2, 2005, str. 17–27.
- Merriman, Nick: Involving the Public in Museum Archaeology. *Public Archaeology* (ur. N. Merriman). London, New York: Routledge, 2004, str. 85–108.
- Perko, Verena: *Muzeologija in arheologija za javnost: muzej Krasa*. Ljubljana: Kinetik, zavod za razvijanje vizualne kulture, 2014.
- Perko, Verena: Muzeji, skrita moč življenjskega učenja. *Zbornik za spodbujanje demokratičnega emancipiranega dialoga med ponudniki kulturnih dobrin in obiskovalci* (ur. Tereza Axman, Katarina Majerhold in Štěpán Axman). 1. izdaja. Maribor [i. e.]

³² Perko, *Muzeologija*, str. 301–317.

³³ Davis, *Ecomuseums, a Sense of Place*; Šola, *Eseji*, str. 155–166; Davis, *Ecomuseums and sustainability*.

³⁴ Perko, *Muzeologija*, str. 290.

- Ljubljana: Društvo ŠKUC, Galerija Škuc, 2014, str. 126–139.
- Perko, Verena: Archaeology and Tourism: Friends or Enemies? *Zbornik M. Buzov, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* (v tisku).
- Plestenjak, Ana: *Vpliv politike na oblikovanje arheološke dediščine: primer prezentacij arheološke dediščine v Ljubljani* (doktorska disertacija). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2013.
- Prats, Lorenz: Heritage according to scale. *Heritage and Identity. Engagement and Demission in the Contemporary World* (ur. Marta Anico in Elsa Peralta). London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2009, str. 76–90.
- Sandell, Richard: *Museums, Society, Inequality*. Abingdon, New York: Routledge, 2002.
- Šola, Tomislav: *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji. Prema kibernetičkom muzeju*. Zagreb: Hrvatski nacionalni komitet ICOM, 2003.
- Šola, Tomislav: The Museum Definition: Questioning the Scope and Motives. *What is a museum?* (ur. A. Davis, F. Mairesse in A. Desvallées). München: Verlag Dr. C. Mueller-Straten, 2010, str. 106–112.
- Varin, Hugh de: Rethinking the museum concept. *Økomuseumsboka – identitet, økologi, deltakelse* (ur. John Aage in Marc Maure). Tromsø: Norsk ICOM, 1988, str. 33–40.

S U M M A R Y

Museum of Kras Region and contemporary society: between desires and needs, theory and practice

The article deals with the theoretical approach to seeking the most suitable form of a Museum of Kras Region as an institution responsible for conserving the sensitive and extremely diverse Karst heritage. The contemporary museum model should take account of the needs of contemporary society and be developed through active collaboration between local communities. Modern heritage science is based on the holistic concept of heritage, participatory heritage management and inclusive interpretation or presentation method.

The holistic concept addresses heritage as a whole of natural and cultural, tangible and intangible heritage and recognises it as the basic spiritual, social, developmental, economic and social capital. These also serve as the platform for European recommendations and international charters and agreements, the majority of which are also signed by Republic of Slovenia. The most crucial factor in the contemporary

concept of heritage is the public. Particular attention during heritage processes is devoted to local communities. Contemporary museums have not only a considerable social but also therapeutic potential for local communities. In contemporary museology, museum is defined as a medium and its fundamental task is communication and to generate social capital. Thus, the task of a museum is no longer merely to collect, protect and research museum collections, but also to protect and conserve the heritage in its original environment as the quality of life. Contemporary museums serve an integrating agents within local communities and facilitate democratisation by actualising participation of local community in heritage processes and playing an active role within society. However, the fact remains that the activities of traditional museum models hardly reaches beyond the walls of museum buildings, which is especially true for a majority of Slovenian museums.

The Karst is one of the most recognisable as well as environmentally most sensitive landscapes subject to the greatest cultural and political diversity. It justifiably raises the question as to which museum model can meet the expectations of the public and simultaneously comply with modern approaches of heritage science and conditions to protect the extremely complex and sensitive karst heritage. The Karst landscape boasts of high biodiversity and rich cultural heritage, which is seriously threatened with construction works, tourism and industry, as well as with failing conservation attempts based on one-sided decisions that only rarely heed the needs of local communities.

The authoress draws on the general belief that a holistic approach to conserving heritage cannot be efficiently implemented with the traditional museum model. The musealisation of heritage means extracting it from its original cultural context and in some cases a traditional museum may achieve a directly opposite effect to that envisaged on its establishment. According to the authoress, the solution is in the ecomuseum model, which emerged during the 1970s in response to the needs of contemporary society. Eco-museum is a unique, holistically designed institution responsible for conserving heritage in the original environment and with the inclusion of local community thorough their way of life. It is an agreement reached by a local community with a view to preserving the traditional values and natural environment, without thwarting development and research and without preventing communities from enjoying heritage and benefiting from heritage products. Eco-museums are spread across the world and, as field research shows, similar principles are also gaining ground among communities in the Karst. The article presents the benefits that such a heritage model may bring by means of the holistic approach to protecting, conserving and marketing the Karst heritage in the original environment as a quality of life.